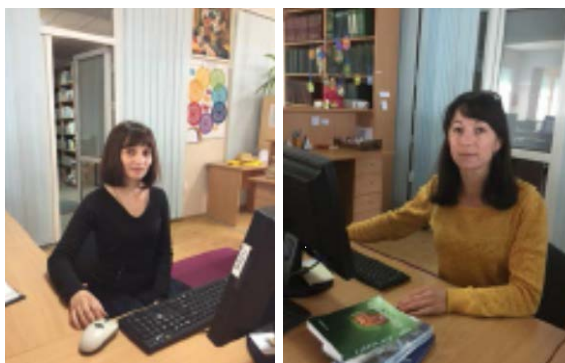

Прохненко Олена Федорівна, завідувач сектором Наукової бібліотеки
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID 0000-0002-2349-4387

Яцьків Мирослава Станіславівна, бібліотекар I категорії Наукової
бібліотеки ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
ORCID 0000-0001-9224-494X

УДК 025.171(0.021.6):027.7(477.87)

**КОЛЕКЦІЯ КНИГ-МІНІАТЮР ТА МАЛОФОРМАТНИХ КНИГ У
ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ
УЖГОРОДСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

О. Ф. Прохненко, М. С. Яцьків

Ужгородський національний університет
Наукова бібліотека

Анотація: У статті систематизовано та охарактеризовано мініатюрні і малоформатні видання ХХ ст., які складають окрему колекцію відділу універсальної читальної зали Наукової бібліотеки УжНУ. Проаналізовано зміст мініатюрних та малоформатних книг, їхні розміри, місця видання та художнє оформлення.

Ключові слова: Наукова бібліотека Ужгородського національного університету, мініатюра, малоформатні книги, книжкова мініатюра.

У різних сферах людського життя ми зустрічаємося з прекрасним. Прекрасним може бути людина і твір мистецтва, природа й будь-яка річ, створена руками людини. Усе прекрасне надихає і дарує позитивні емоції. Саме таким прекрасним диво-витвором є книжкова мініатюра. Майже не можливо здивувати

сучасного користувача бібліотеки різноманітністю книжкових видань. Але побачивши маленьку книжечку, всі мимоволі починають захоплюватися створеною красою. Прикладом цього є колекції мініатюрних та малоформатних книг, які демонструють високий рівень майстерності друкарів, палітурників, художників, граверів і всіх тих, хто приєднався до створення книжкової краси. “Книга мусить свій зміст якимось чином продовжувати у своєму оздобленні, у матеріалі, у типі шрифту, у кольоровому оформленні, в ілюстраціях на книжковому футлярі”, – переконує К. Деринг [3, с. 1].

Термін “мініатюрні видання” почали вживати ще в ХІХ ст. перші російські бібліографи – Г. Геннаді та М. Лисовський, які зацікавились маленькими книгами [2, с. 61; 1, с. 1]. Побутує багато синонімічних назв: “мікрovidання”, “мікробібліон”, а також емоційно-забарвлені назви – “книги-колібри”, “книги-ліліпути”, “книги-карлики”, в польській літературі популярна назва “книжечка” [4, с. 438]. В плані визначення поняття “мініатюра” немає єдності думок дослідників. Основним критерієм при визначенні взято розмір книжкового видання. За форматом книги умовно ділять на наступні групи:

- книги великого формату (205x260 мм і більше);
- книги середнього формату (від 120x165 до 170x210 мм);
- малоформатні (від 107x177 до 100x140 мм);
- мініатюрні (не більше 100x100 мм);
- мікрокниги (не більше 10x10 мм) [5, с. 1].

Колекція мініатюрних та малоформатних книг відділу універсальної читальної зали створена за форматом. Загальна кількість колекції складає 982 примірники. Її хронологічні рамки – в діапазоні з 1929 по 2017 рр. У даній колекції більшу частину займають видання радянського періоду. Найстаріше видання – І. Я. Франко “Два приятелі” (Харків : Український робітник, 1929). Поповнення сучасними примірниками незначне. Найновіше видання колекції книг мініатюр та малого формату – О. Д. Гаврош “Казки і казкарі” (Тернопіль : Богдан, 2017).

Якщо ж аналізувати дану колекцію за мовною ознакою, то в ній більшу частину становлять книги російською мовою – 765 примірників, українською – 214, по одному примірнику – угорською: Majakovszkij “Teli torokbol: versek” (Budapest : Kossuth Könyvkiadó, [б. р.]); словацькою: “Anekdoty od Kohna” (Bratislava : Nestor, 2003); німецькою: “Bayrisch von A bis Z” (München : Compact Verlag GmbH, [б. р.]) мовами. Своїм колоритом вирізняється збірка Василя Матоли “Русинська иконка: вірші, стихи, проза, сатира” (Ужгород, 2006), в якій автор оспівує свою Батьківщину русинською мовою. Деякі мініатюри містять тексти двома мовами.

За географією місця видання представлені примірники України (Київ, Тернопіль, Львів, Ужгород та ін.), Росії (Москва, Ленінград, Пермь, Іркутськ та ін.) та міст пострадянського простору (Алма-Ата, Баку, Рига, Ташкент та ін.). Серед зарубіжних – Мюнхен, Пряшів, Банська Бистриця, Будапешт. Більша частина книг представлена примірниками ленінградських видавництв “Советский писатель”, “Лениздат”, кївських видавництв “Радянський письменник”, “Наукова думка”, “Державне видавництво художньої літератури”, “АН УРСР”, “Дніпро”. Ліва частина мініатюрних та малоформатних видань нашої колекції видана крайовими видавництвами, зокрема, “Патент”, “Карпати”, “Закарпатське обласне книжково-газетне видавництво”. Серед них найбільша частина примірників представлена видавництвом “Карпати”: “Закарпатські сміховинки” (упоряд. В. Микитась. – 2-ге допов. вид. Ужгород, 1967), Вакаров Д. О. “Удар за ударом” (укл. Д. М. Федака; пер. з рос. Д. В. Павличко. Ужгород, 1980), “Гори в шинелях” (упоряд. і вступ. ст. Д. М. Федаки. Ужгород, 1985), “Колядки Закарпаття” (упоряд., вступ. слово, запис і підгот. текстів Ю. Д. Туряниці. Ужгород, 1992). Традиції друку мініатюрних та малоформатних видань продовжують сучасні видавництва: “Карпатська вежа”, “Мистецька лінія”, “Колір принт”, “Ліра”, “Видавництво Олександри Гаркуші”.

Колекція мініатюрних та малоформатних видань вирізняється різноманітністю тематики – це видання з книжкової справи, бібліографії, історії, мовознавства, педагогіки, космонавтики, спорту. Значну частину колекції складає радянська партійна література та твори класиків марксизму-ленінізму.

Основу колекції складають видання художньої літератури. В ній представлені твори вітчизняних та зарубіжних авторів: І. Франка, Л. Українки, Т. Шевченка, І. Котляревського, Ш. Петефі, Ф. Шіллера, Я. Гашека, В. Шекспіра, М. Лермонтова та ін. Цікавими є “Заповіт” Т. Шевченка (Київ : Наукова думка, 1964) , “Вічний революціонер” І. Франка (Львів : Каменяр, 1970) мовами народів світу. Але переважну частину все ж таки складають художні твори російської літератури. Заслужують на окрему увагу багатотомні видання О. С. Пушкіна, Л. М. Толстого, А. П. Чехова, М. Ю. Лермонтова.

Невеликий тематичний розділ колекції мініатюр та малоформатних видань присвячені народній творчості. Слід виділити збірки фольклору: “Народні усмішки. Українські анекдоти, жарти, дотепи” (ред. Л. М. Кирилець. Київ : Дніпро, 1974), “Пісні з полонини. Закарпатські народні пісні” (упоряд. П. Пойда. Київ : Дніпро, 1974) та ін. Варта уваги серія “Мудрість народна”, в якій представлені англійські, арабські, естонські, ірландські, іспанські, італійські, китайські, колумбійські, перські, португальські, туркменські, узбецькі прислів'я та приказки.

У колекції представлені також мініатюрні книги для дітей: Р. Кіплінг “Стихотворения” (Москва : Книга и бизнес, 1992), О. Бальзак “Озорные рассказы” (Свердловск : Средне-Уральськое кн. изд-во, 1982), П. Єршов “Конек-горбунок” (Москва : Худ. л-ра, 1975), О. Пушкін “Сказки” (Москва : Худ. л-ра, 1976), Я. Грімм “Сказки. Эленбергская рукопись 1810 с комментариями» (Москва : Книга, 1988) та ін.

Об’єднані тематикою дослідження екслібрисів праці Я. Бейлінсона “Киев и киевляне в экслибрисах” (Москва : Книга, 1982), “Пушкинский экслибрис” (Москва : Книга, 1987), “Космический экслибрис” (Москва : Книга, 1986), “Книжная Москва в экслибрисе” (Москва : Книга, 1985), а також С. Вуль “Образ В. И. Ленина в экслибрисе” (Москва : Книга, 1970), “М. И. Поляков” (сост. М. Ю. Панов. Москва : Книга, 1981).

Окремо хотілося б зупинитися на неординарному художньому оформленні деяких видань. Можемо відмітити примірники “Ермак” (Новосибирск : Западно-Сибирское кн. изд-во, 1980), обкладинка якого прикрашена металевою пластиною; “Ключ счастья. Сказки народов Сибири” (Новосибирск : Западно-Сибирское кн. изд-во, 1975), назва якої подана на металевій пластині у формі п’ятипелюсткової квітки. Оригінально оздоблена книжечка О. Пушкіна “Сказка о рыбаке и рыбке” (Москва : Малыш, 1969), обкладинка якої обтягнута тканиною з елементом художньої вишивки. Книжка має клейончасту обкладинку, а саме видання ілюстроване оригінальними кольоровими вставними вклейками.

Справжнім витвором мистецтва є “Палехские миниатюры: сувенирный фотоальбом” (автор текста и сост. В. Т. Котов. 2-е изд. Москва : Планета, 1985) з фотографіями зразків лакового живопису на брошках та шкатулках. А, наприклад, видання “Anekdoty od Kohna” (Bratislava : Nestor, 2003) вирізняється яскраво-червоною шкіряною тисненою палітуркою з позолоченими обрізами, зі стрічкою-закладкою. Ярославський клуб сатири та гумору “Нюанс” видав комплект із 8-ми тонких і кольорових книжечок різних авторів у картонному футлярі. Незвично подана “Пермская Лениниана” в 8-ми томах (Пермь, Пермское кн. изд-во, 1978). Томи вміщені в спеціальній пластмасовій полиці.

Серед книжок, які відрізняються оригінальністю шрифтів та способами відтворення тексту є різні видання Козьми Пруткова “Плоды раздумья: мысли и афоризмы” (1978, 1987), у яких текст надруковано прописними літерами; факсимільне видання “Малої книжки” (так званої “захалявної книжечки”) – рукописної збірки віршів Т. Шевченка, написаних під час перших чотирьох років заслання (1847–1850). А в книжці “700 коротких строк: изречения, афоризмы,

каламбури” (сост. А. И. Фюрстенберг. Москва : Книга, 1980) вступна стаття надрукована не горизонтально, а вертикально.

Перлиною колекції можемо назвати міні-книжечку віршів В. Маяковського угорською мовою – Majakovszkij “Teli torokbol: versek” (Budapest : Kossuth Könyvkiadó, [б. р.]). Цей примірник є найменшим за форматом у даній колекції, він вміщений у прозорий футляр.

Для кращого ознайомлення користувачів з винятковою і незвичайною красою книжкової мініатюри, працівниками читальної зали був створений буктрейлер “Мініатюра у фондах Наукової бібліотеки УжНУ” <https://www.facebook.com/268066603662000/videos/348751225762741/> . У ньому представлена невелика кількість зразків бібліотечної колекції: примірники української та світової літератури, а також мініатюри, які відрізняються зовнішнім оформленням, оригінальністю шрифту. А для бажаючих ознайомитися з колекцією детальніше, пропонуємо переглянути постійно діючу книжкову виставку “Мініатюра та малоформатна література у фондах Наукової бібліотеки УжНУ” у приміщенні головної читальної зали, де представлені найяскравіші зразки книжок-мініатюр, які позитивно впливають на естетичний смак відвідувачів.

Отже, аналіз мініатюрних та малоформатних книжечок, а також буктрейлер дають певне уявлення про нашу колекцію, яка включає найкращі зразки палітурного та поліграфічного мистецтва, мистецтва ілюстрації, у створенні яких були використані різноманітні технології.

Література:

1. Доркену А. Колекція “Мініатюрні книги” у фонді Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського. *Вісник Книжкової палати*. № 11. 2013. С. 1–4.
2. Костюк Я. Н. О любителях миниатюрных книг. *Мир библиографии*. 2005. №2. С. 60–63.
3. Кюртен Йохен, Неділько Наталя. Якісний дизайн і оздоблення. URL: <https://p.dw.com/p/1AL1V> (дата звернення 14.04.2020).
4. Позіховська С. Мініатюрні стародруки XVI–XVIII століть в колекції Музею книги та друкарства м. Острога. *Острозький краєзнавчий збірник*. Острог : Вид-во Нац. ун-ту “Остроз. акад.”, 2012. Вип. 5. С. 438–447. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/2969/1/Pozikhovska%20Svitlana.pdf> (дата звернення: 10.04.2020).

5. Сава В. Основи техніки творення книги. Львів : Каменяр, 2000. 136 с.
URL: <https://studfile.net/preview/2425428> (дата звернення 18.04.2020).

**КОЛЛЕКЦИЯ МАЛЮТОК И МАЛОФОРМАТНЫХ КНИГ В
ФОНДАХ НАУЧНОЙ БИБЛИОТЕКИ УЖГОРОДСКОГО
НАЦИОНАЛЬНОГО УНИВЕРСИТЕТА**

Е. Ф. Прохненко, М.С. Яцкив

Ужгородский национальный университет
Научная библиотека

Аннотация: В статье систематизировано и охарактеризовано миниатюрные и малоформатные издания XX ст., которые составляют отдельную коллекцию универсального читального зала Научной библиотеки Ужгородского национального университета. Проанализировано содержание миниатюрных и малоформатных книг, их размер, место издания и художественное оформление.

Ключевые слова: Научная библиотека Ужгородского национального университета, миниатюра, малоформатные книги, книжная миниатюра, малютки.

**COLLECTION OF MINIATURE AND SMALL-FORMAT BOOKS AT
THE SCIENTIFIC LIBRARY OF UZHGOROD NATIONAL UNIVERSITY**

O. Prokhnenko, M. Yatskiv

Uzhhorod National University
Scientific Library

Summary: The article is devoted to classification and description of miniature and small-format books of 20th century comprising a separate collection at a department of the General Science Reading Room of the Scientific Library of Uzhhorod National University. The content, the size, the places of publication, and design of small-format and miniature books are analyzed.

Key words: Scientific Library of Uzhhorod National University, small-format books, macrominiatures, miniatures.